

Zijn flamingo's *Phoenicopteridae* blijvertjes in Nederlandse wateren?

Joop M. Treep

Samenvatting

Sedert het begin van de jaren zeventig verblijven in de Nederlandse wateren permanent groepen flamingo's. De meeste vogels behoren tot de soort Chileense Flamingo *Phoenicopterus chilensis*. Het is vrijwel zeker dat ze uit gevangenschap zijn ontsnapt of vrijgelaten. Hun aantal blijft door de jaren heen stabiel. Mogelijk zorgt een in 1983 in het Duitse Zwillbrocker Venn ontstane vrije flamingo-broedkolonie voor voldoende aanwas om de onvermijdelijke verliezen te compenseren.

Voorheen werd ook wel eens een enkele flamingo in Nederland waargenomen, maar meestal was die na korte tijd weer verdwenen. Aangenomen kan worden dat dit afgedwaalde Grote Flamingo's *P. ruber roseus* waren. Vanaf midden jaren tachtig blijkt het aantal Grote Flamingo's in Nederland flink te zijn toegenomen. In 1993 werd er ook door Grote Flamingo's in het Zwillbrocker Venn gebreed en werden jongen grootgebracht.

Waar de Grote Flamingo's vandaan zijn gekomen, is onbekend. Dat een deel van hen van wilde herkomst is, kan niet bij voorbaat worden uitgesloten. In hoeverre Grote Flamingo's in Nederland overwinteren en of er sprake is van een blijvende vestiging valt nu nog niet vast te stellen.

Inleiding

Voor het eerst flamingo's in het wild zien, is een bijzondere gebeurtenis. Hoe interessant het ook is om flamingo's in een dierenpark te bekijken (Treep 1980) het valt in het niet bij de betovering die over je komt, als een groep flamingo's in de vrije natuur kan worden geobserveerd.

Het is bijna logisch dat iemand die geheel onverwacht in Nederlandse wateren enkele of een groep flamingo's ziet, alleen registreert dat die vogels flamingo's zijn. De eerste meldingen in de jaren zeventig spraken daarom meestal slechts over 'flamingo's'. Toch waren er toen al waarnemers die zich realiseerden, dat er zich in de groepen exemplaren met een afwijkende kleur en bouw bevonden en dat er sprake was van minimaal twee soorten flamingo's.

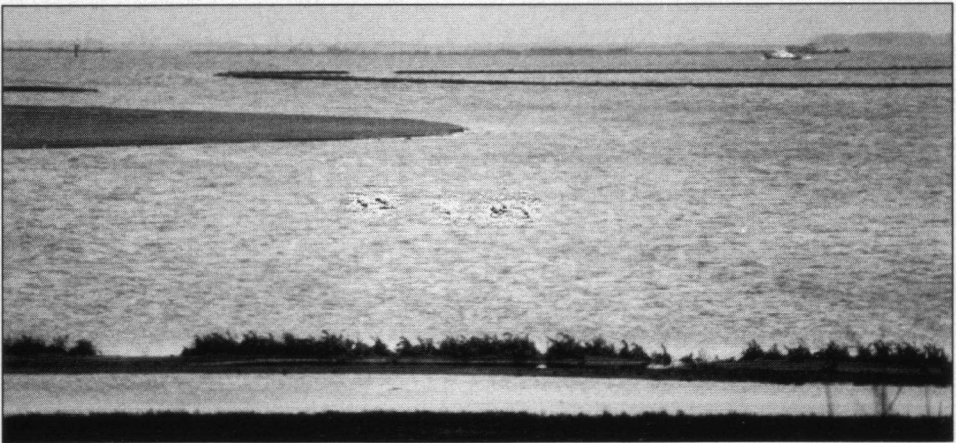
Een verblijf van drie Grote Flamingo's in januari/februari 1985 op het Oostvoornse Meer was voor Arnoud van den Berg aanleiding om een onderzoek te houden naar voorkomen, herkenning en status van flamingo's in Nederland (1987). Omstreeks die zelfde tijd besloot ook de Duitse ornitholoog

Walter Thiede eens op een rij te zetten hoe het stond met regelmatige meldingen in Duitse wateren (1987).

Na de publicatie van bovengenoemde artikelen zijn meer gegevens over aantallen, voortplanting en trekgedrag bekend geworden. Vooral het ontstaan van een flamingobroedkolonie in het Zwillbrocker Venn in Duitsland (Treep et al 1992) met de mogelijkheid om de daar geboren jongen van kleuringen te voorzien, heeft daaraan bijgedragen. In dit artikel wordt geprobeerd de huidige stand van zaken betreffende de flamingo's in Nederland aan te geven.

Methode

Een groot probleem bij het verzamelen van gegevens over flamingo's in Nederland is dat voor veel vogelaars flamingo's als exotische vogels gelden en dat het daarom voor hen niet interessant is om veel aandacht aan hen te besteden. Zo registreerde de CDNA (Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna) alleen de aantallen van de signaleerde Grote Flamingo's, om-

Groepje van zes Chileense Flamingo's bij de Philipsdam, 17 december 1983. Eén van de vogels was eerder in dat jaar als juveniele vogel geringd in Zwillbrock. Bovendien waren ook één in 1992 en één geringde vogels te onderscheiden. Helaas werd het een heel onduidelijke opname. Naar een kleurenopname van J.M. Treep.

dat die mogelijk van wilde herkomst waren, maar niet van de hen meestal begeleidende Chileense Flamingo's.

De flamingo's die in de jaren zeventig in de Nederlandse wateren opdoken, behoorden met zekerheid voor het grootste deel tot de soort Chileense Flamingo *Phoenicopterus chilensis*. Een enkele Grote Flamingo *P. ruber roseus* werd toen ook al eens in de groepen herkend. De meeste waarnemers meldden echter in het begin slechts de algemene naam 'flamingo'. Men had geen ervaring in het herkennen van de afzonderlijke soorten en ook niet alle veldgidsen waren op dit gebied even duidelijk. Bovendien is de afstand vaak te groot om de flamingo's per individu echt

na, Grauwe Gors en Grauwe Gans, dagblad- en tijdschriftartikelen, Sovon-atlas, Rapport over Grevelingen door G. Slob, Vogels van de Provincie Groningen, midwintertelling van Sovon, telgegevens van Rijkswaterstaat, en dergelijke. Persoonlijke informatie werden ontvangen van de heren Loterijman, Schuppen (Lauwersmeer), Meininger (Zuidwest-Nederland), Wijnbergen, Uit de Weerd (IJsselstreek), Baarsen (Borculo), Kunst (Workumerwaard), Kessler, Behlert, het Biologisch Station (Zwillbrock), Christensen (Denemarken), Busche (Noord-Duitsland) en anderen. En natuurlijk zijn er de eigen observaties gedaan in het Zwillbrocker Venn en Nederlandse wateren.

	Chileense Flamingo <i>Phoenicopterus chilensis</i>	Grote Flamingo <i>Phoenicopterus ruber roseus</i>	Caribische Flamingo <i>Phoenicopterus ruber ruber</i>	Kleine Flamingo <i>Phoeniconaias minor</i>
kleur poten	grijs-groen, rode hielgewrichten en zwemvliezen	donkerroze, gelijkgekleurde hielgewricht en zwemvliezen	lichtroze, donkerroze hielgewrichten en zwemvliezen	helder rood, gelijkgekleurde hielgewricht en zwemvliezen
kleur snavel	crème-wit, zwart vanaf de knik	donkerroze, kleine zwarte punt	bleek oranje-rood, grote zwarte punt	zeer donker-rood, kleine zwarte punt
postuur	in verhouding tot <i>P. ruber</i> kortere dikkere hals, kortere poten	lange dunne hals en lange poten	gelijk aan <i>P. ruber roseus</i>	in zijn geheel duidelijk veel kleiner dan andere soorten
kleur veren	lichtroze, onderste deel hals donkerder, enige fel-rode dekveren	overwegend wit met heel lichtroze waas, hals wat meer roze	overwegend oranjerood	roze, met rode veren als vlekjes op rug
kleur vleugels	rood van vleugels is steeds zichtbaar	rood van vleugels meestal niet te zien		rood van vleugels gedeeltelijk te zien

Tabel 1. Eenvoudige determinatietabel voor flamingo's.

Juvenielen van *P. chilensis* en *P. ruber roseus* zijn in eerste instantie niet zo gemakkelijk van elkaar te onderscheiden, omdat de kleuring van snavel en poten pas na een jaar of twee duidelijk wordt. Daarvoor is de hoofdkleur van de naakte delen bij beide voornamelijk grijs. In deze periode zal vooral het verschil in postuur bij de determinatie uitkomst moeten brengen. Na de eerste volledige rui is het rood in de vleugels gelijk aan die bij de adulten; bij beide soorten blijven aan de hals nog wat grijsbruine veren zichtbaar tot het 2de à 3de levensjaar.

goed te bekijken. Met een duidelijke herkenningstabel (zie tabel 1) is echter het onderscheid tussen de verschillende flamingosoorten gemakkelijk te maken. Bovendien beschikken steeds meer vogelaars over uitstekende verrekijkers en telescopen. De laatste jaren wordt daarom in de meldingen veel vaker het onderscheid tussen de verschillende soorten aangegeven.

Gedurende lange tijd zijn (observatie-)gegevens over flamingo's verzameld. Van sommige gebieden wat meer dan van andere. De ongeveer 650 gegevens over de afgelopen 22 jaar zijn afkomstig uit waarnemingsrubrieken van vogeltijdschriften als Het Vogeljaar, Dutch Birding, Ster-

Resultaten

Aantallen

De melding in Het Vogeljaar van veertien flamingo's op 21 augustus 1971 nabij Saeftinghe was de eerste melding van een grote groep van deze vogels. In de jaren daarna waren er diverse meldingen van kleine groepjes flamingo's in Zeeuwse en Zuidhollandse wateren, zonder dat het daarbij ging om spectaculaire aantallen. In de jaren zeventig doken echter wel steeds meer flamingo's op in de noordelijke provincies. In de Lauwersmeer werden in 1975, 1976, 1977 en 1978 jaar-maxima van respectievelijk 13, 16, 16 en 19

Streepjes (–) in de tabellen geven niet aan dat er in het desbetreffende jaar geen flamingo's in genoemde gebieden voorkwamen. Het betekent slechts dat eventuele observatiegegevens niet bij de opsteller van de tabellen bekend waren. Evenzo zijn observatiemaxima slechts de maxima die aan de opsteller bekend waren. De werkelijke aantallen kunnen dus best hoger zijn geweest.

De meeste flamingo's zijn van de soort Chileense Flamingo (*Phoenicopterus chilensis*). De soort Grote Flamingo (*P. ruber roseus*) is kleiner van aantal, maar neemt vanaf 1985 gestaag in aantallen toe. Meestal vormen deze soorten gemengde groepen. Af en toe zijn er ook meldingen van een enkele Caribische Flamingo (*P. ruber ruber*) en enkele Kleine Flamingo's (*Phoeniconaias minor*).

Maas-/Rijn-/Schelde-Delta (Zuid-Holland/Zeeland)

ZOMER (1 mei - 15 september)																						
14	–	–	1	–	3	–	11	1	–	–	31	24	4	8	8	–	1	8	11	6	12	2
'71	'72	'73	'74	'75	'76	'77	'78	'79	'80	'81	'82	'83	'84	'85	'86	'87	'88	'89	'90	'91	'92	'93
–	1	–	6	4	3	14	45	35	46	44	31	36	36	32	47	38	23	48	43	42	>44	6*
WINTER (15 september-30 april)																						
*nog geen exacte gegevens beschikbaar																						

Lauwersmeer (gehele jaar):

'71	'72	'73	'74	'75	'76	'77	'78	'79	'80	'81	'82	'83	'84	'85	'86	'87	'88	'89	'90	'91	'92	'93
4	6	7	7	13	16	16	19	9	5	5	18	1	4	2	5	16	4	2	3	6	3	6

Friese Kliffen en Workumerwaard en omstreken gecombineerd (gehele jaar):

'71	'72	'73	'74	'75	'76	'77	'78	'79	'80	'81	'82	'83	'84	'85	'86	'87	'88	'89	'90	'91	'92	'93
–	–	–	–	–	–	21	±25	3	–	8*	2	–	5	–	1	217*	2	7*	28*	29*	24*	
gegevens Friese gebieden onvolledig * deze aantallen zijn geteld in augustus/september/oktober																						

Oostvaardersplassen en omstreken

'71	'72	'73	'74	'75	'76	'77	'78	'79	'80	'81	'82	'83	'84	'85	'86	'87	'88	'89	'90	'91	'92	'93
–	–	–	4	–	–	–	–	–	1	2	1	–	–	2	–	4	1	6	4	4	–	1

Tabel 2. Observatie-maxima flamingo's (*Phoenicopteridae*) in bekende Nederlandse flamingogebeden (gebaseerd op ±600 publicaties/meldingen/eigen observaties).

stuks vastgesteld. In een artikel over de Workumerwaard in Het Vogeljaar (Van Duin 1978) werd gemeld dat het aantal flamingo's jaarlijks toenam en in 1977 al 21 stuks bedroeg.

In de winter 1977/1978 werden in de Grevelingen maximaal veertien flamingo's geteld en in de winter 1978/1979 was het aantal in Zeeland/Zuid-Holland plotseling tot 45 stuks gestegen. Dit wintermaximum is sindsdien op peil gebleven. In sommige jaren zijn de vastgestelde maxima lager geweest, maar in de jaren daarna werd het oude aantal weer bereikt (zie tabel 2). Het hoogste aantal flamingo's dat ooit op één dag in Nederland werd waargenomen, bedroeg 48 stuks. Op 9 december 1989 werden in de Kramer-Volkerak één flamingo, in de Grevelingen 21, en in de Oosterschelde 26 flamingo's geteld. De cijfers voor Zuidwest-Nederland zijn zeer betrouwbaar. Rijkswaterstaat voert daar maandelijks tellingen uit. Op één dag worden alle vogels in het gehele gebied geteld, waardoor dubbeltellingen grotendeels worden vermeden. Toch kan hiermee nooit helemaal worden vermeden dat een aantal vogels over het hoofd wordt gezien en niet wordt meegeteld.

Een exacte vaststelling van het aantal flamingo's in geheel Nederland heeft helaas nog nooit

plaatsgevonden. Flamingo's zijn vogels die voortdurend tussen voor hen geschikte leefgebieden op en neer trekken. Het is nooit duidelijk of de flamingo's die op een plaats worden gesignaleerd, niet een week voordien op een andere plaats al waren geteld. Dit probleem valt alleen te ondervangen door op alle bekende flamingo-plaatsen simultaantellingen te houden. De door de Sovon uitgevoerde midwintertellingen voor watervogels komen in de richting, maar zijn toch nog te beperkt van omvang, omdat de telling maar één keer per jaar wordt uitgevoerd en daarmee de kans dat groepen vogels over het hoofd worden gezien, te groot is. De in januari 1993 uitgevoerde telling leverde een aantal van 32 flamingo's op. In november/december 1992 werden echter alleen al aan de Philipsdam veel hogere aantallen gezien.

Verschuivingen

Na 1982/1983 vallen er verschuivingen in de flamingo-aanwezigheid tussen de bekende gebieden op te merken. De vastgestelde aantallen in de Lauwersmeer zijn teruggelopen (zie tabel 2). In 1982 was er nog een seizoenmaximum van achttien stuks; in 1983 was er nog slechts één flamingo te zien. De aantallen die geduren-

de de zomermaanden in Zeeland en Zuid-Holland werden geteld, werden ook plotseling veel lager. In 1982 waren op 18 mei nog 24 flamingo's in de Grevelingen, en in 1983 verbleven tussen april en augustus in het zelfde gebied tussen 13 en 24 exemplaren. In de zomer van 1984 waren er nog maar vier.

Omstreeks dat zelfde moment ontstond er in het Zwillbrocker Venn, een natuurreservaat juist over de Duitse grens bij Groenlo, een flamingobroedkolonie. In 1980 werd er in Zwillbrock voor het eerst een flamingo waargenomen; in 1982 waren het er zes. In de jaren daarna nam het aantal fla-

waargenomen drie Grote Flamingo's kwamen, gezien de geringde juvenielen die zich in hun onmiddellijke nabijheid ophielden, ongetwijfeld van het Zwillbrocker Venn. De twee Grote Flamingo's die op 9 mei aan de Philipsdam werden gezien, hadden waarschijnlijk niets met Zwillbrock te maken. Ze waren te laat om nog aan het broedseizoen mee te gaan doen en waren te vroeg in Zeeland om actief aan het broeden mee te kunnen doen.

Wat cijfers uit 1992: Op 2 mei werden er drie Grote Flamingo's in het Lauwersmeer gezien. Op 18 oktober waren er vijf aan de Philipsdam. De aan-

Grote Flamingo's, Maasvlakte, 21 januari 1985.
Foto: Arnoud B. van den Berg.

mingo's steeds verder toe. In 1986 werden er 15 geteld, in 1989 bedroeg het aantal 22 en in 1993 waren er zo'n 35 stuks.

Het zwaartepunt van de flamingowaarnemingen in Zuidwest-Nederland, dat in de jaren tachtig in de Grevelingen lag, blijkt zich, na het gereedkomen van de Philipsdam, te hebben verplaatst naar de Krammer-Volkerak. Vanaf de weg die over de dam loopt, zijn de vogels zelfs met het blote oog zeer goed waar te nemen.

Soorten

De meest waargenomen flamingosoort is de Chileense Flamingo.

Duidelijk is dat vanaf ongeveer 1985 de Grote Flamingo in aantal flink is toegenomen. Vooral in de jaren negentig zijn aantallen van vier, vijf of zes Grote Flamingo's als zelfstandige groepjes of in een grotere menggroep met Chileense Flamingo's niet ongewoon meer.

In 1993 blijken Grote Flamingo's voor het eerst met zekerheid te hebben gebreed in het Zwillbrocker Venn, samen met de Chileense Flamingo's. In een broedkolonie van dertien flamingonesten waren zes nesten bezet door Grote Flamingo's en er was een gemengd broedpaar van Grote en Chileense flamingo's. In 1993 moeten er in Zwillbrock dus minstens dertien Grote Flamingo's aanwezig geweest zijn. In totaal waren er tien jonge vogels. Hoeveel per soort is helaas onbekend. Het is heel goed mogelijk dat de op 3 april in de Lauwersmeer gesignaleerde zes Grote Flamingo's nadien naar Zwillbrock zijn gevlogen. De op 18 september aan de Steile Bank

wezigheid van een geringde juveniel in de groep maakt het aannemelijk dat deze vogels uit Zwillbrock kwamen. Niet geheel zekere cijfers gaven voor Zwillbrock in dat jaar een aantal van negen Grote Flamingo's. Onduidelijk is het hoe de waarneming in juli van twee adulte Grote Flamingo's met een bedelende juveniel aan de Philipsdam moet worden verklaard. Deze vogels kwamen hoogstwaarschijnlijk niet van Zwillbrock, want de vier jongen van dat jaar waren bijna zeker alle Chileense Flamingo's.

Het blijft moeilijk om een juist aantal Grote Flamingo's voor Nederland vast te stellen. Onduidelijk is het ook of ze allemaal de winter in de Nederlandse wateren doorbrengen. De Sovonmidwintertelling van 1993 leverde zes Grote Flamingo's op, maar al eerder werd uitgelegd waarom aan dit cijfer geen absolute waarde mag worden toegekend.

In de jaren negentig is ook het aantal meldingen van de Kleine Flamingo *Phoeniconaias minor* toegenomen. Vanaf 1990 zijn er zeker acht waarnemingen geweest, waarbij de aantallen van vijf op 9 augustus 1990 bij Bergen op Zoom (Dutch Birding) en drie op 18 juni 1991 in de Hoogwaardpolder (Meininger) opmerkelijk zijn. Van 1978 tot 1992 zijn er ook zes meldingen van de Caribische Flamingo *Phoenicopterus ruber ruber* opgetekend. Bij meldingen van beide laatste soorten doet zich toch altijd de vraag voor of er wel goed is gedetermineerd. Is zo'n mooi rood-gekleurde Chileense Flamingo niet abusievelijk voor een Caribische Flamingo aangezien?

Bewijsfoto's van Kleine Flamingo's tonen aan dat die zich met zekerheid enige malen in Nederlandse wateren hebben opgehouden. De overige twee flamingosoorten, de Jamesflamingo *Phoenicoparrus jamesi* en Andesflamingo *P. andinus* leven in het hooggebergte van de Andes in Zuid-Amerika. Ze worden maar weinig in gevangenschap gehouden en beide soorten zijn bij ons nooit vrijvliegend aangetroffen.

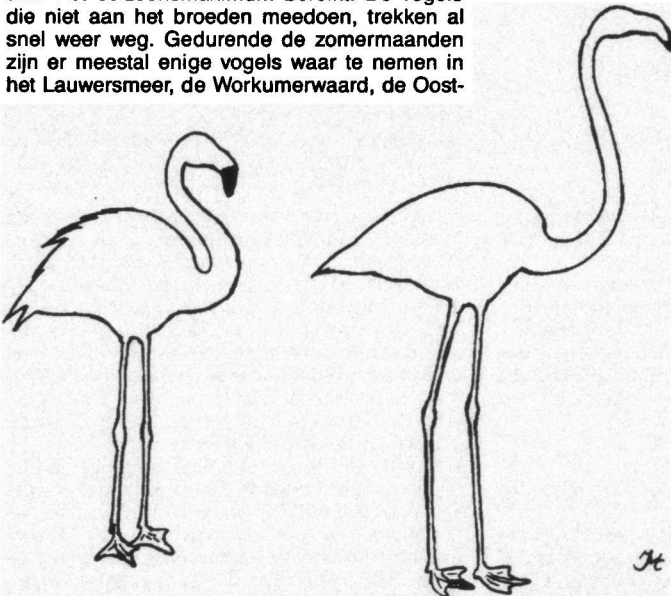
Jaarcyclus en trekgedrag

Gedurende de wintermaanden verblijven de meeste flamingo's in de Zeeuws/Zuidhollandse wateren. Zelfs bij strenge vorst blijft hier altijd wel open water. Voor flamingo's een levensnoodzaak, omdat ze hun voedsel uit het water moeten zeven. In de andere bekende flamingogebieden in Nederland worden in de wintermaanden ook wel flamingo's gesignaleerd. In de jaren zeventig in het Lauwersmeer soms in vrij grote groepen, maar de laatste jaren eigenlijk alleen eenlingen of zeer kleine groepjes.

Eind maart arriveren de eerste flamingo's in het Zwillbrocker Venn (Treep 1991). In april/mei wordt daar het seizoensmaximum bereikt. De vogels die niet aan het broeden meedoen, trekken al snel weer weg. Gedurende de zomermaanden zijn er meestal enige vogels waar te nemen in het Lauwersmeer, de Workumerwaard, de Oost-

tussenliggende gebieden (4-9-90: twee juvenielen in de Bolwerkswieden bij Deventer, Uit de Weerd; oktober 1992: 1 juveniel in de Hambroekplassen in Borculo, Baarsen) maken het voor de hand liggend dat daar tussenstops zijn gemaakt. Nog later in het jaar trekken de flamingo's met hun jongen naar de Delta om daar de winter door te brengen. Eind 1986 signaleerde Slob (1986) hier voor het eerst drie juvenielen. In dat zelfde jaar werden in Zwillbrock in de zomer drie jongen gezien. Helaas werden in dat jaar de jonge vogels in Zwillbrock nog niet geringd, maar ook zonder ringbewijs ligt het voor de hand dat het om de zelfde jonge vogels ging. In 1992 en 1993 werden geringde juvenielen aan de Philipsdam aangetroffen. In beide gevallen werden ook geringde vogels van voorgaande jaren in de groep gezien.

De vastgestelde jaarcyclus vertoont grote overeenkomst met het natuurlijke gedrag van de Chileense Flamingo's in Zuid-Amerika. In de Zuid-amerikaanse zomer broeden de flamingo's op hooggelegen meren in de Andes. Na het broedseizoen trekken ze naar de kust en kunnen dan

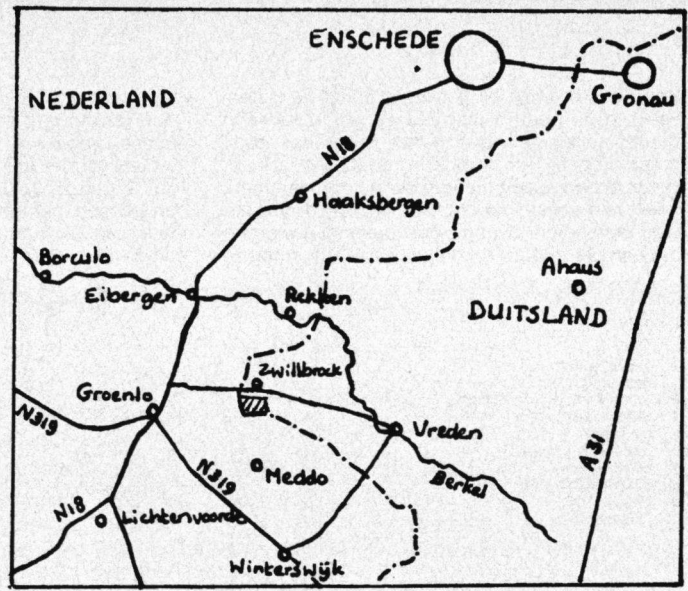

Links de Chileense Flamingo, rechts de Grote Flamingo. Tekening: J.M. Treep.

vaardersplassen, aan de Steile Bank en in de Delta. Of die overzomeraars eerst in Zwillbrock zijn geweest, valt niet vast te stellen. Waarschijnlijk onderneemt een aantal niet-broeders (waaronder jonge vogels) niet eens de reis naar het broedgebied. In augustus/september zijn de in Zwillbrock geboren jongen zo groot dat ze met hun ouders mee kunnen vliegen. In eerste instantie trekken de flamingo's dan naar de Steile Bank in Friesland. De aanwezigheid van de in Zwillbrock in dat jaar geringde jongen in de groep (op 20-10-92: twee juvenielen, op 8-9-93: vier juvenielen, Treep/Kessler) bewijst dat de vogels inderdaad (zeker voor een deel) uit Zwillbrock zijn gekomen. Waarnemingen van geringde jongen, al of niet vergezeld van adulten, in

ver tot het zuiden uitwaaien. Het koude, natte weer in Nederland lijkt de Chileense Flamingo's niet te deren. Waarschijnlijk ervaren ze het als milder dan wat ze in hun eigen woongebied in Zuid-Amerika gewend zijn. Chileense Flamingo's broeden daar op hooggelegen meren en het is er zo koud dat zelfs het vulkanisch verwarmde, extreem zoute water 's nachts wel eens dichtvriest. Het enige dat ze nodig hebben, is openblijvend water om hun voedsel te zoeken. En ook met dat voedsel lijkt het wel goed te zitten in de ondiepe Nederlandse kustwateren. Hoewel nog nooit onderzocht is wat ze in Nederland als voedsel tot zich nemen, is het wel duidelijk dat ze goed gevoed en uitstekend van kleur zijn.

Ligging van het Zwillbrocker Venn.
Tekening: J.M. Treep.

Discussie

Herkomst

Heel vaak heeft men zich de vraag gesteld waar de Chileense Flamingo's vandaan zijn gekomen. Meestal wordt aangenomen dat het gaat om ontsnapte exemplaren uit dierenparken. Deze verklaring voldeed voor Jaap Loohuis niet (1986). Hij kon zich niet voorstellen dat een dierentuin

voor twintig- of vijftienduizend gulden handel weg zou laten vliegen door even te vergeten een troepje te leewieken. De enorme vliegprestaties van de flamingo's maakten het voor hem zeer wel mogelijk dat de Chileense Flamingo's op eigen kracht naar Nederland zouden zijn gekomen.

Inderdaad valt het moeilijk voor te stellen dat dierenparken zomaar hun flamingo's weg laten vliegen. In de regel worden dierenparkflamingo's di-

Philipp Kessler houdt bij het ringen een Chileense Flamingo in de hand, Zwillbrocker Venn.

Naar een kleurenfoto van J.M. Treep.

* Vanaf 1987 worden de flamingokuikens die in Zwillbrock uit het ei kruipen, (grotendeels) geringd door Philipp Kessler. Gele plastic ringen werden gebruikt in 1987 (links) en 1988 (rechts); groene plastic ringen in 1989 (links) en 1990 (rechts); aluminium ringen in 1991 (links) en 1992 (rechts) en zwartgeverfde aluminium ringen in 1993 (links). De ringen zijn bevestigd aan de tibia, boven het hielgewricht.

In 1994 zal de broedkolonie in het Zwillbrocker Venn intensief worden geobserveerd. Naar aanleiding van de verzamelde gegevens zal Philipp Kessler een artikel schrijven. Philipp ontvangt graag alle relevante informatie over flamingo's in Nederland en Duitsland; met name waarnemingen van geringde vogels.

Ook bestaat grote interesse voor gevonden dode flamingo's, om via maagonderzoek meer inzicht te krijgen in de voedselopname. Het moet dan wel gaan om pas verongelukte, maar verder gezond uitzijnde vogels, die direct zijn ingevroren.

Informatie graag zenden naar Philipp Kessler, Clemens Brentanostrasse 11, D-6500 Mainz 42, Duitsland, of naar Joop Treep, De Leek 30, 9411 MK Beilen, 05930-25 485.

rekt na aankomst of geboorte éénzijdig geleewiekt. Zo'n geamputeerde vleugel groeit nooit meer aan en de vogels kunnen dus ook nooit meer vliegen. Een enkele in het dierenpark geboren flamingo zou hieraan kunnen ontsnappen, maar een aantal van circa 45 lijkt ongeloofwaardig. Bovendien is nog nooit bekend geworden dat een dierenpark op die manier z'n flamingo's

jaar in aantal goed handhaven, heeft zonder twijfel te maken met het feit dat ze sinds 1983 met succes broeden in het Zwillbrocker Venn. Van 1983 tot en met 1992 kregen ze respectievelijk 2, ?, ?, 3, 4, 5, 5, 3, 7 en 4 jongen. In 1993 produceerde een gemengde broedkolonie van Chileense en Grote Flamingo's tien jongen. Sterfte en geboorte lijken elkaar in evenwicht te houden.

1. Lauwersmeer
2. Workumerwaard
3. Steile Bank (Friese Kliffen)
4. Oostvaardersplassen
5. De IJssel
6. Zwillbrocker Venn
7. Grevelingen
8. Kramer-Volkerak
9. Philipsdam
10. Oosterschelde

Bekende flamingogebieden.

is kwijtgeraakt. Dierentuinflamingo's zijn ook vaak geringd met kleurringen of nummerringen om ze individueel te kunnen herkennen. De enige geringde vrijvliegende Chileense Flamingo's die in Nederland worden gezien, zijn vogels met ringen die in Zwillbrock zijn aangebracht. Particuliere vogelhouders zijn misschien wat minder zorgvuldig en het is dus mogelijk dat uit die hoek een deel van de flamingo's afkomstig is.

Een spontane vestiging, zoals Loohuis veronderstelde, ligt toch ook niet echt voor de hand. Flamingo's zijn weliswaar zeer goede vliegers. Ze overbruggen soms wel duizenden kilometers om van het ene gebied naar het andere te trekken. Vooral de Kleine Flamingo's staan daarom bekend. Van Chileense Flamingo's is echter niet bekend dat ze zulke enorme afstanden af gaan leggen, zonder een duidelijk doel voor ogen te hebben. En als ze dat al zouden doen dan zou men toch veronderstellen dat deze soort eerder in het Caribisch gebied dan in Europa zou worden aangetroffen.

Het is beter voorstelbaar dat een of andere verdwaasde 'natuurlijkhebbber' met opzet de Chileense Flamingo's heeft vrijgelaten om de avifauna te verrijken of dat een (illegale) handelaar met een niet verkoopbare voorraad in zijn maag zat en ze toen maar heeft laten vliegen.

Gezien de populatie-ontwikkeling kan worden aangenomen dat de Chileense Flamingo's in twee groepen in de Nederlandse wateren zijn terecht gekomen. Een groep van circa twintig stuks in begin jaren zeventig, en een tweede groep omstreeks 1978.

Dat de Chileense Flamingo's zich de laatste tien

Want hoewel flamingo's een leeftijd tot wel veertig jaar kunnen bereiken, gaan er natuurlijk regelmatig vogels dood. Verscheidene malen zijn er dode exemplaren gevonden. Ook kan niet worden uitgesloten dat nog steeds af en toe uit gevangenschap afkomstige vogels aan het totaal worden toegevoegd.

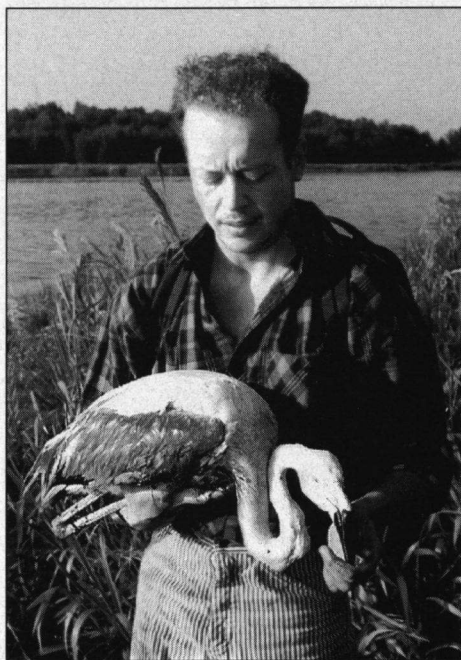
Onduidelijk is ook waar de Grote Flamingo's vandaan komen. Ontsnapping uit gevangenschap is zeker niet geheel uit te sluiten. Gedurende de zomer van 1990 hielden zich zowel in Flevoland als aan de Steile Bank een exemplaar met een ring op. Ook in september 1993 was aan de Steile Bank een geringde vogel te zien. Waarschijnlijk dezelfde die eerder dat jaar in de Zwillbrocker broedkolonie was gezien. Deze vogels stammen vrijwel zeker uit gevangenschap. Want dit waren geen nummerringen zoals die worden gebruikt in de Camargue en Spanje. Franse ringen zijn hier, voor zover bekend, nog nooit aangetroffen. Toch is uitwaaiering vanuit zuidelijke richting niet uitgesloten. Door beschermende maatregelen is het aantal Flamingo's in het westelijk Middellandse-Zeegebied sterk toegenomen. In de Camargue wordt jaarlijks door duizenden broedparen gebroed (Johnson 1989). Sinds enige jaren broeden flamingo's ook zeer regelmatig op de Laguna de la Fuente de la Piedra nabij Malaga en af en toe op andere plaatsen in de omgeving. In 1993 stichtten de flamingo's een tweede Franse broedkolonie en voor het eerst in deze eeuw werd weer met succes op Sardinië gebroed. Een influx uit Kazachstan is echter ook mogelijk. Bij strenge kou ligt het meer voor de hand dat vogels uit het oosten naar de kust komen vliegen

dan dat vogels uit de Middellandse Zee naar het noorden trekken. Waarschijnlijk gaat dat op voor de vogels die in 1985 in het Oostvoornse Meer werden gezien.

Er valt nu nog niet te voorspellen in hoeverre de Grote Flamingo's zich blijvend zullen vestigen. Het succesvol broeden in 1993 in het Zwillbrocker Venn (ondanks de slechte zomer), doet vermoeden dat ze zich in de Nederlandse wateren wel thuisvoelen. Het uitvoeren van de Deltawerken in Zuidwest-Nederland, de inpolderingen in het IJsselmeer, waardoor de Oostvaardersplassen en de Workumerwaard zijn ontstaan, en de afsluiting van de Lauwerszee hebben waarschijnlijk voldoende geschikte leefgebieden gecreëerd.

Ook de aanwezigheid van een flinke groep Chileense Flamingo's zou wel eens van grote invloed kunnen zijn. Een enkele afgedwaalde Gro-

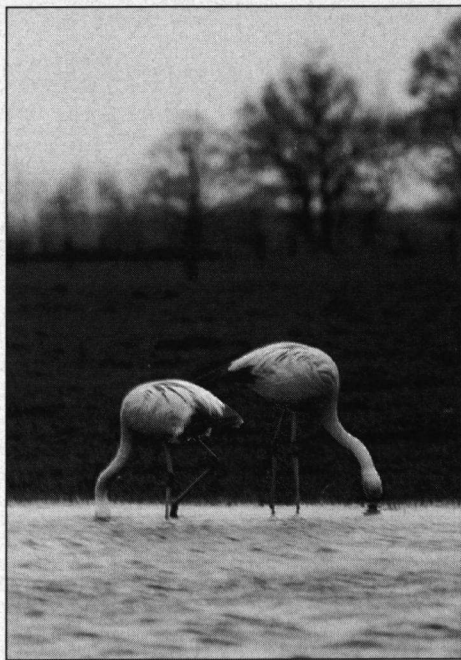
te winter ook veel Grote Flamingo's die uit het westelijke Middellandse-Zeegebied komen. In het voorjaar zouden dan enige Kleine Flamingo's met hun grote familieleden mee naar Spanje en Frankrijk kunnen trekken. En voor een Kleine Flamingo is dan vervolgens de afstand naar Nederland nog maar een peuleschilletje. Dit is de theorie die Walther Thiede aanhangt (Thiede & Gloe 1987). Arnoud van den Berg (1987) denkt daar heel anders over. Volgens hem zijn de Kleine Flamingo's die in Nederland worden gezien vrijwel zeker afkomstig uit gevangenschap. Inderdaad is het bekend dat in de laatste jaren veel particulieren en dierenparken plotseling Kleine Flamingo's in hun collecties hebben. Een slechte zaak, omdat in tegenstelling tot flamingo's van het geslacht *Phoenicopterus* met Kleine Flamingo's bijna niet te fokken valt, en er zullen dus telkens nieuwe flamingo's (illegaal) moeten worden geïmporteerd om verliezen op te vangen.

Philipp Kessler met zieke Chileense Flamingo (blind aan rechteroog), Zwillbrocker Venn, september 1993. Naar een kleurenfoto van J.M. Treep.

te Flamingo zal als gezelligheidsdier eerder op zoek gaan naar soortgenoten in het oosten of het zuiden dan een flamingo die een groep nauwe verwanten vindt.

Theoretisch is het mogelijk dat de enkele Kleine Flamingo's die in ons land zijn waargenomen, op eigen kracht naar het noorden zijn komen vliegen. Kleine Flamingo's zijn voortdurend op zoek naar geschikte voedsel- en broedgebieden en leggen daarbij grote afstanden af. Vanuit hun thuisbasis, de Oostafrikaanse slenk, vliegen ze naar India, Botswana, Namibië, Senegal en Mauretanië. In Mauretanië verblijven gedurende

Chileense Flamingo's in het Ellewicker Feld, een nat weidegebied dat direct oostelijk van het Zwillbrocker Venn is gelegen. Naar een kleurenfoto van J.M. Treep.

De Deen Rolf Christensen (in litteris) is van mening dat alle flamingo's van alle soorten die in Noordwest-Europa worden gezien, afkomstig zijn uit gevangenschap. Hij stelt dat flamingo's een lange levensduur hebben. Alle flamingo's die in de loop van vele jaren in verschillende landen zijn ontsnapt, zijn op zoek gegaan naar een geschikt leefgebied en hebben dat gevonden in de Nederlands-Duits-Deense kustwateren. Uiteindelijk heeft dat geresulteerd in de vrij grote groepen die wij nu kennen. Deze theorie verklaart echter niet waarom er na 1985 plotseling zo veel Grote Flamingo's zijn bijgekomen.

Zolang er geen duidelijke bewijzen boven tafel komen om welke theorie dan ook te ondersteunen, blijven de vragen over de herkomst bestaan. Zeker ten aanzien van de Grote Flamingo valt te hopen dat er meer duidelijkheid komt over hun afkomst. Want als zij (of een deel van hen) van wilde afkomst zijn, dan is hier toch wel sprake van een bijzondere nieuwe vestiging in ons land. Het is daarom erg jammer dat de CDNA heeft besloten om de registratie van Grote Flamingo's per 1 januari 1993 te staken.

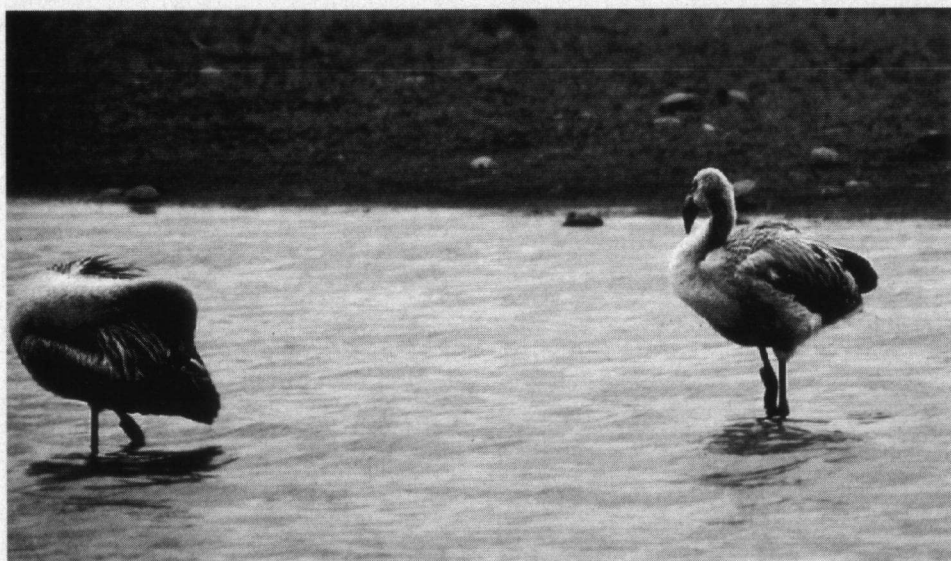
Eén leefgroep

Het ligt voor de hand te veronderstellen dat de flamingo's die af en toe in het Duitse (Thiede 1987) en Deense (Christensen, 1992) deel van de Waddenzee worden gezien, deel uitmaken van de Nederlandse groep. De flamingo's die in het voorjaar vanuit Zuidwest-Nederland naar de

een eigen plaatsje in de Nederlandse avifauna hebben gevonden. Flamingo's zijn geen agressieve dieren en met hun aanwezigheid verstoren ze geen andere leefgemeenschappen. Daar waar flamingo's in Nederland worden waargenomen, blijken ze in harmonie met de andere vogelsoorten samen te leven.

Sommige puristen vinden dat alle dieren die oorspronkelijk niet in ons land voorkwamen, dienen te worden verwijderd. De Nie (1991, 1993) verzet zich tegen deze drastische opvattingen. Hoe origineel is na al het ingrijpen van de mens de leefomgeving nog en hoe origineel eigenlijk de flora en fauna nog is? Bovendien zou deze rigide opvatting elke spontane vestiging van nieuwe levensvormen in de kiem smoren.

Er schuilt echter een addertje onder het gras. Chileense en Grote Flamingo's beschouwen elkaar zo zeer als soortgenoten dat zij er niet voor

Twee juveniele Chileense Flamingo's, Bolwerksweiden, 22 september 1990. Aan de ringen bleek te zien dat de twee vogels eerder dat jaar waren geboren en geringd in het Zwillbrocker Venn. Foto: René Wijnbergen.

Oostvaardersplassen, de Steile Bank, de Workumerwaard en het Lauwersmeer trekken, zullen bij de grens niet halt houden. Dat ze bij Zwillbrock de grens oversteken, is al bekend, maar verder noordelijk doen ze dat hoogstwaarschijnlijk ook. Het bewijs voor deze gedachte zal kunnen worden geleverd als er vanuit die gebieden ook meldingen van in Zwillbrock geringde vogels komen. Verder onderzoek in deze richting levert mogelijk interessante gegevens op. Het is in ieder geval duidelijk dat in Denemarken nog nooit in Zwillbrock geringde jongen zijn waargenomen (Christensen in litteris). Verder is het opmerkelijk dat in Denemarken de frequentie van flamingowaarnemingen en de aantallen beduidend zijn afgenomen na 1985. Vanaf die tijd is het aantal flamingo's in Zwillbrock gaan stijgen.

Faunavervalsing en hybridisatie

Het ziet ernaar uit dat de Chileense Flamingo's

terugdeinzen om met elkaar te hybridiseren. In dierenparken komt dit verschijnsel regelmatig voor, omdat verschillende soorten flamingo's door mensen bij elkaar in een verblijf worden gezet. Er is dus sprake van een zekere dwang. Maar ook zonder die dwang blijken flamingo's spontaan gemengde paren te vormen. In de broedkolonie in het Zwillbrocker Venn is dat al zeker twee keer gebeurd. In 1989 slaagde zo'n paar er in een jong groot te brengen. Het ei van het gemengde paar uit 1993 bleek onbevruucht te zijn.

Op zich zou zo'n incidentele hybride nog niet zo erg zijn. Dat komt bij meer vogels voor. Ze verdwijnen vanzelf weer, want hybriden zijn in principe onvruchtbaar. Chileense en Grote Flamingo's blijken echter zo nauw verwant te zijn, dat hun hybriden in staat zijn om zich verder voort te planten (Treep 1993, niet gepubl.). Het is niet uitgesloten dat hybridisatie in de toekomst vaker op

zal treden. De verhouding tussen de aantallen Chileense en Grote Flamingo's zou er op den duur toe kunnen leiden dat er een soort mengvorm gaat ontstaan. Wat er van de hybride uit 1989 is geworden, is niet bekend. Waarschijnlijk heeft hij het niet gered. Toch is dit een zaak die wel in de gaten moet worden gehouden, want ook vanuit de Camargue komen berichten over gemengde paren (Cezilly & Johnson 1992).

Rui en voedsel

Hoewel er de laatste jaren meer bekend is geworden van de flamingo's in Nederland en Duitsland, blijven er toch nog belangrijke vragen bestaan. Hoe zit het bijvoorbeeld met de rui? Zelfs voor flamingo-experts is dat geen uitgemakke zaak. Soms wordt aangegeven dat flamingo's hun slagpennen in één keer allemaal verliezen en dus korte tijd niet kunnen vliegen. Anderen zeggen dat de slagpennen om beurten worden gewisseld en weer anderen beweren dat slecht één keer in de twee jaar wordt geruid. Er wordt ook verondersteld dat de rui samenhangt met wel of niet betrokken zijn bij het broeden en de mogelijkheid om direct bij de broedkolonie voedsel te vinden (Johnson et al 1993). Maar hoe verloopt de rui bij de Nederlands-Duitse flamingo's?

Een even grote vraag bestaat op het gebied van de voeding. Iedereen weet dat flamingo's in zout water leven. De beelden van de flamingokolonies in de sodameren in Afrika en de zoutwingebieden in Frankrijk en op Bonaire zijn bekend. Dat het de flamingo's niet om het zout gaat, maar om de prooidiertjes die juist in het zoute

water in grote aantallen voorkomen, is ook wel bekend. Maar hoe lukt het de flamingo's in onze omgeving, in het meestal zoete water, om hun kostje bij elkaar te scharrelen? Aangenomen mag worden dat bijvoorbeeld een gebied als de Krammer-Volkerak de laatste jaren zo aantrekkelijk is geworden voor flamingo's vanwege de aanwezigheid van grote hoeveelheden *Ruppia Ruppia maritima maritima*, waarvan de flamingo's de zaden eten (Verhoeven 1980), watervlooien en roeipootkreeftjes (Sterna 1993). Maar niemand weet het zeker.

Het is duidelijk dat aan deze interessante vogels nog genoeg valt te onderzoeken.

Summary

*Since the beginning of the seventies groups of flamingos established themselves in Dutch waters. Most birds are Chilean Flamingos *Phoenicopterus chilensis* and it is assumed that they escaped or were set free from captivity. Their numbers keep stable through the years. It is quite possible that the breeding colony of free living flamingos in the Zwillbrocker Venn (Germany) which was formed in 1983 is successful enough to cope with the inevitable losses.*

*In the years before some times single flamingos were observed in the Netherlands, but generally they disappeared in short time. It can be assumed that they were wandering Greater Flamingos *P. ruber roseus*.*

From the mid-eighties a substantial increase in numbers of the Greater Flamingos in Dutch waters could be recorded. In 1993 Greater Flamingos also bred in the Zwillbrocker Venn and young were raised. It cannot be ruled out that at least some of the Greater Flamingos are from wild origin. It is not yet known whether all Greater Flamingos hibernate in the Netherlands and whether this is a definite settle.

■ J.M. Treep, De Leek 30, 9411 MK Beilen, 05930 - 25 485.

LITTERATUUR:

- Berg, A.B. van den (1987):** Voorkomen, herkenning en status van flamingo's in Nederland. Dutch Birding 9: 2-7. Amsterdam: Dutch Birding Association.
- Cezilly, F. & Johnson, A.R. (1992):** Exotic Flamingos in the Western Mediterranean Region: A Case for Concern? Colonial Waterbirds 15 (2): 261-263.
- Christensen, R. (1992):** Flamingoernes forekomst i Danmark. Dansk Orn. Fören. Tidsskr. 86: 123-127.
- Duin, G. van (1978):** De Workumerwaard moet nu beschermd worden. Het Vogeljaar 26: 110-116. Baarn: Stichting Het Vogeljaar.
- Johnson, A.R. (1989):** Population studies and conservation of Greater Flamingos in the Camargue. In: Wetlands en Watervogels (Ed. Spaans, A.L.): 48-63. Wageningen: Pudoc.
- Johnson, A.R., Cezilly, F. & Boy, V. (1993):** Plumage Development and Maturation in the Greater Flamingo *Phoenicopterus ruber roseus*. Ardea 81: 25-34. Amsterdam: Ned. Ornithologische Unie.
- Loohuis, J. (1986):** Wat vliegt daar voor een vreemdeling? Grasduinen 4: 27-31. Haarlem: Dick Molman.
- Nie, H. de (1991):** Exoten en Faunavervalsing. Amsterdam: Stichting Natuur en Milieu.
- Nie, H. de (1993):** De exotenhaat van de natuurbeschermers. Vogels 1: 20-22 + naschrift in Vogels 4: 15 en 19. Zeist: Vogelbescherming Nederland.
- Slob, G. (1986):** 15 Jaar vogelontwikkelingen in het afgesloten Grevelingenbekken. Goes: Staatsbosbeheer.
- Themanummer Krammer-Volkerak (1993):** Sterna 38: 57-136. Kerkwerve: Natuur- en Vogelwacht Schouwen-Duiveland/ Ver. voor Natuur- en Landsch.bescherming Goeree-Overflakkee.
- Thiede, W. (1987):** Bestimmungsmerkmale adulter Flamingos (*Phoenicopteridae*). Ornithologische Mitteilungen 39: 36-38. Stuttgart: Bund für Vogelschutz.
- Thiede, W. & Gloe, P. (1987):** Zwergflamingos (*Phoeniconaias minor*) in Europa. Ornithologische Mitteilungen 39: 256-260. Stuttgart: Bund für Vogelschutz.
- Treep, J.M. (1980):** Flamingo's in het Noorder Dierenpark. Zoo Informatie 7: 1-12 (9/23-34). Emmen: Noorder Dierenpark.
- Treep, J.M. (1991):** Zomervervlief van in Nederland gesignaleerde flamingo's. Dutch Birding 13: 17. Amsterdam: Dutch Birding Association.
- Treep, J.M., Kessler, P. & Schwöppe, W. (1992):** Flamingos in Germany and the Netherlands. Prepared for publication in the Newsletter of the ICBP-IWRB Flamingo Working Group.
- Treep, J.M. (in voorbereiding):** Flamingo-hybridisatie en de vraag of de flamingo-variëteiten behorend tot het geslacht *Phoenicopterus* als één soort moeten worden beschouwd. Nog niet gepubliceerd.
- Verhoeven, J.T.A. (1980):** The Ecology of *Ruppia*-Dominated Communities in Western Europe. Nijmegen: Stichting Studentenpers.